

Давиденко Валерій Степанович,
доцент кафедри загальноправових
дисциплін Київського національного
торговельно-економічного університету,
кандидат юридичних наук, доцент

РОЗСЛІДУВАННЯ ОДЕРЖАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ

Вдосконалення боротьби зі злочинністю становить пріоритетний напрямок розвитку будь-якого цивілізованого суспільства. Проте євроінтеграційні процеси в Україні ускладнені багатьма внутрішніми проблемами, вирішення яких вимагає невідкладного пошуку в законотворчому процесі, в наукових доробках, оптимізації боротьби з корупцією. Найбільш небезпечним корупційним проявом, а отже, одним із основних видів злочинів у сфері службової діяльності, який містить найбільш характерні ознаки, притаманні корупції, є одержання неправомірної вигоди службовою особою (в подальшому - хабарництво).

Сучасне хабарництво за різноманітністю проявів становить складний механізм злочинної діяльності, що в свою чергу визначає особливості науково-теоретичного забезпечення роботи правоохоронних органів та підкреслює актуальність даної теми. Хабарництво вирізняється низкою обставин, які суттєво ускладнюють його розслідування, зокрема високою латентністю, складними механізмом злочину та специфікою слідоутворення, відсутністю традиційних слідів злочину тощо.

Похідною діяльністю основних фігурантів події хабарництва є кругова порука між ними та наближеними з обох сторін особами, заінтересованими у приховуванні події злочину. Такими можуть бути родичі, близькі друзі, підлеглі та вищі керівники, які так само можуть очікувати свою частку від хабара.

Окремо можна розглядати приховування таких злочинів керівниками серед підлеглих службових осіб з метою створити видимість дисципліни та правопорядку в конкретному відомстві.

Хабар може бути передано і за законні дії посадової особи, що унеможливує отримання очікуваних доказів шляхом огляду документів та ускладнюватиме розслідування злочину. Отже, викриття хабароодержувача - це реалізація складного комплексу слідчих дій та оперативно-розшукових заходів у вищезазначених типових умовах розслідування.

На початковому етапі розслідування в типовій слідчій ситуації передачі та отримання хабара, найбільш ефективною є підготовка та проведення оперативної комбінації по затриманню хабарника «на гарячому». Відтак доцільність та момент затримання «на гарячому» особи, яка одержала (одержує) хабар, визначається залежно від наміченого плану чи ситуації, яка виникла, від того, де мали місце події - у приміщенні, на природі, вулиці, у транспорті тощо, а також наслідків візуального спостереження за предметом хабара чи поясьнень заявника про місце зберігання предмету хабара. Необхідно передбачити заходи, які б виключали можливість викинути, знищити одержаний хабар тощо.

При даванні хабара службовій особі, що здійснила попереднє вимагання, особливу увагу необхідно звернути на документальне оформлення предмета хабара [1, с. 9].

Підготовка та проведення оперативної комбінації затримання хабарника «на гарячому» в комплексі початкових слідчих дій - це показник винахідливості та продукт творчого потенціалу слідчого для досягнення завдань розкриття і розслідування злочину, зумовлений особливостями перебігу конкретної слідчої ситуації". Саме тому затримання неможливе без якісного криміналістичного забезпечення. Перш за все слідчий зобов'язаний скласти розгорнутий план спільних дій з оперативними підрозділами поліції, що дасть змогу визначити конкретні напрями та об'єкт зосередження зусиль, розрахувати сили та засоби, визначити міру матеріально-технічного забезпечення затримання.

Проте, затримання злочинця - це лише ключове завдання, результат, який забезпечується плануванням та реалізацією комплексу слідчих (розшукових) дій гласного характеру, слідчих (розшукових) дій негласного характеру, а також заходів організаційного характеру.

Для розглядуваної слідчої ситуації найбільш типовими є слідчі (розшукові) дії негласного характеру, які передбачають ефективне

застосування фото-, відеоапаратури, інших технічних засобів пошуку та стеження. Серед таких дій можна визначити наступні:

- спеціальний слідчий експеримент (п. 3 ч. 1 ст. 271 КПК України);
- обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК України);
- зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263 КПК України);
- спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269 КПК України).

Проводити негласні слідчі (розшукові) дії має право слідчий, який здійснює досудове розслідування злочину, або за його дорученням - уповноважені оперативні підрозділи. За рішенням слідчого чи прокурора до проведення негласних слідчих (розшукових) дій можуть залучатися також інші особи.

Алгоритм проведення негласних слідчих (розшукових) дій включає в себе наступні етапи:

- складання слідчим клопотання про надання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій (ч. 2 ст. 248 КПК України) та погодження його з прокурором (ч. 3 ст. 246 цього Кодексу);
- надання клопотання про проведення негласних слідчих (розшукових) дій слідчому судді, у межах територіальної юрисдикції, де знаходиться орган досудового розслідування (ст. 247 КПК України);
- розгляд клопотання слідчим суддею протягом шести годин з часу отримання клопотання про проведення негласних слідчих (розшукових) дій та отримання ухвали про дозвіл їх проведення;
- складання слідчим у двох примірниках доручення в порядку ст. 40 КПК України на проведення негласних слідчих (розшукових) дій [2, с. 42-43].

Найбільш сприятливими слідчими ситуаціями для затримання хабарника є наступні:

- 1) правоохоронці володіють інформацією про особу хабарника, місце, час і спосіб давання хабара;
- 2) у правоохоронний орган із заявою про вимагання хабара звернулася особа, яка заінтересована у викритті хабарника;
- 3) працівники правоохоронного органу володіють інформацією про службу особу, яка регулярно отримує хабарі від відвідувачів.

Також у процесі підготовки до затримання хабарника належить провести інші підготовчі дії та зафіксувати їх відповідно вимог ст. 103-104 КПК України: переписати серії та номери грошових купюр - предмета хабара; за участю спеціаліста нанести на гроші або інший предмет хабара відповідні мітки «хабар» олівцем - люмінофором чи іншими люмінесцентними барвниками, підготувати відповідне упакування предмета хабара. Доцільно зазначити, що на упакування також можуть бути нанесені мітки, крім того, частину

упакування також належить оглянути та долучити до матеріалів провадження. Після затримання хабарника та вилучення у нього предмета хабара, проведення експертизи та встановлення цілого за частинами упакування, також сприятиме доказуванню хабарництва.

Затримання хабарника більш доцільно провести саме в момент або негайно після давання й отримання хабара, залежно від місця й інших особливостей та обставин. Від підготовки членів слідчо-оперативної групи перед затриманням (вивчення місцевості, розташування кабінету, розстановки спостерігачів під вікнами, відео-, аудіодокументування та ін.) залежатиме, чи зможе хабарник заховати, викинути, передати предмет хабара. Не слід допускати, щоб хабарник помітив, що давання хабара відбувається під контролем, адже це може призвести до знищення предмета хабара, хабарник матиме можливість відмовитись його взяти або, отримавши, встигне повернути хабародавцеві.

Забезпечення повноти і всебічності слідства у більшості кримінальних проваджень неможливе без застосування науково-технічних засобів та спеціальних досліджень, зокрема призначення та проведення судових експертиз.

При розслідуванні злочинів, пов'язаних із хабарництвом, найчастіше призначаються криміналістичні експертизи матеріалів та засобів відео-, звукозапису (або фonoскопiчна експертиза), судово-хімічні, дактилоскопічні, судово-біологічні експертизи, судово-технічні експертизи документів, почеркознавчі, фінансово-економічні, бухгалтерські та деякі інші.

Оскільки факти вимагання хабара та його отримання у більшості випадків документуються із застосуванням звуко- чи відеозапису - слідством призначається криміналістична експертиза матеріалів та засобів відео-, звукозапису.

Не менше важливим видом експертних досліджень у провадженнях зазначеної категорії є судово-хімічна експертиза. Вона проводиться для встановлення тотожності хімічного складу спецречовини, якою оброблявся (наносились помітки) предмет хабара зі змивами з рук, мікронакладень на одязі та з предмету хабара, вилучених у службової особи. На експертизу має бути представлений контрольний зразок спецречовини, якою оброблявся предмет хабара.

Підводячи підсумок, доцільно зазначити, що складність протидії окремим корупційним злочинам обумовлена низкою проблем об'єктивного та суб'єктивного характеру, зокрема недостатністю нормативних важелів, які би оптимізували профілактичні можливості правоохоронців. Натомість оптимістично налаштовують сучасні політичні рішення в Україні, тенденція відходу від декларативного характеру до практичних заходів боротьби з корупцією.

Список використаних джерел

1. Бутенко Л. І. Організація роботи з виявлення корупційних правопорушень : навч. посіб. / Л. І. Бутенко, О. О. Дульський, Г. О. Котлярова. - Київ : Акад. упр. МВС України, 2009. - 100 с.
2. Особливості провадження негласних слідчих (розшукових) дій : метод. рек. / [Д. Й. Никифорчук, С. С. Чернявський, О. Ю. Татаров та ін.]. - Київ : НАВС, 2014. - 112 с.